

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Casestudy
Op de museale weegschaal

De kachels van het Nederlands Openluchtmuseum

Inleiding

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) heeft de methodiek uit *Op de museale weegschaal*. *Collectiewaardering in zes stappen* getest met museale partners. Met als doel hun feedback te verzamelen over de begrijpelijkheid, gebruiksvriendelijkheid en toepasbaarheid van deze nieuwe manier van waarderen van objecten en (deel)collecties. Op basis van hun bevindingen en commentaar is de methodiek steeds aangepast en verbeterd.

In deze casestudy zijn de ervaringen met de waardering van de deelcollectie kachels vastgelegd van het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem. Aan bod komen onder andere de aanleiding van de waardering, het referentiekader, de werkwijze, de resultaten, conclusies en de beslissingen die zijn genomen na afloop van de waardering.

Het dagelijks leven

Het Nederlands Openluchtmuseum (NOM) in Arnhem is een nationaal museum over de cultuur van het dagelijks leven van gewone mensen. Het verzamelt, beheert en presenteert gebouwen, voorwerpen en bijbehorende documentatie. In het verleden is heel breed verzameld, waardoor de collectie enorm groeide en zelfs onbeheersbaar dreigde te worden. Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw heeft het museum verschillende grote opschoningsacties uitgevoerd. Het NOM streeft naar een compactere, betekenisrijke collectie waarmee het museum de verhalen uit de geschiedenis van het dagelijks leven in Nederland kan vertellen. Om die reden is een waardebeoordeling uitgevoerd bij de deelcollectie met het thema 'Koken en Verwarmen' (666 voorwerpen). Daarbij is alleen naar de kachels en fornuizen gekeken, accessoires als hardplaten en hooikisten zijn buiten beschouwing gelaten.

Hans Piena en een
noodkachel uit de Tweede
Wereldoorlog
Foto: RCE, Eddo Hartmann

Schenking uit Alkmaar

Het NOM is begonnen met de waardering van de deelcollectie kachels omdat het inmiddels opgeheven Nederlands Kachelmuseum in Alkmaar een deel van de collectie wilde schenken. Om die reden wilde het NOM inzicht krijgen in doublures en lacunes en bepalen welke 'eigen' kachels herbestemd kunnen worden en welk deel van de Alkmaarse collectie voor overname in aanmerking komt.

Kachels van nationaal belang

De kachels in het NOM zijn als deelcollectie – en een enkele op objectniveau – bekeken en vergeleken met soortgelijke objecten uit andere collecties. Bij de waardering is een concept gebruikt van *Op de museale weegschaal*.

Drie bijeenkomsten

In de eerste helft van 2011 hebben medewerkers van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en het NOM in een klein team de waardering voorbereid. Er is toen besloten om drie bijeenkomsten te beleggen. In bijeenkomst 1: de voorbereiding op de waardering, in

bijeenkomst 2: de waardering zelf, en in bijeenkomst 3: de bespreking van de resultaten en evaluatie.

De eerste bijeenkomst was een voorbereidend gesprek bij de RCE waarin de casusvoorstellen zijn besproken, maar ook de rollen, de taakverdeling, de organisatie, de acties en de planning.

Tijdens de tweede bijeenkomst (bij het NOM) zijn de aanleiding en vraagstelling door de deelnemers als volgt gedefinieerd: 'Komen tot een compacte en betekenisrijke collectie kook- en stookgerei die representatief is voor het koken en stoken in het dagelijks leven in Nederland van het begin van de negentiende eeuw tot nu. Hierbij staat de vraag van selectie en herbestemming centraal.'

Het doel van de tweede bijeenkomst was ook om te bepalen welke waarderingscriteria het NOM precies wilde gebruiken én de weging van de criteria ten opzichte van elkaar vast te stellen. De belevingswaarde stond als criterium bovenaan. Sporen van gebruik verhogen voor de bezoekers van het NOM de belevingswaarde.

Verder werd het 'presentatiepotentieel' van de kachels van groot belang gevonden: de mate waarin de objecten een verhaal kunnen illustreren en herinneringen oproepen bij de bezoekers. Daarnaast zijn gegevens over de herkomst en de context waarin de kachels gebruikt zijn van groot belang voor het NOM. Gebrek en overdaad van dit soort gegevens kunnen een reden zijn voor herbestemming dan wel verwerving.

De derde bijeenkomst vond plaats bij de RCE en had als doel de resultaten van de uitgevoerde waardering te bespreken. Aan de orde kwam ook hoe het concept van de waarderingsmethodiek heeft gefunctioneerd en welke verbeteringen mogelijk zijn.

Ter voorbereiding

De teamleden konden zich op de verschillende bijeenkomsten voorbereiden met behulp van een aantal teksten. Zoals 'Koken en stoken' met daarin een introductie op de deelcollectie 'Koken en Verwarmen' van het NOM. Verder was er een publicatie over de geschiedenis van kachels en fornuizen en een catalogus met afbeeldingen en korte beschrijvingen. En de conceptversie van het nieuwe collectieplan van het NOM waarin de collectiecriteria zijn beschreven.

Voorzethaard, F.M. Jaarsma, 1910-1930

Kolenhaard, uit plaatijzer en gietijzer, gecombineerd met messing details. Aan weerszijden Empire roedebundels en palmetten met mica ruitjes.

Foto: N.O.M.

Een paar uur per kachel

De periode dat het NOM met de kachelcollectie aan de slag is geweest, besloeg – met diverse tussenposen – ongeveer anderhalf jaar. De waardering van zo'n dertig kachels op objectniveau heeft per kachel een paar uur in beslag genomen.

De belangrijkste criteria

Per kachel is een 'beschrijving van betekenis' gemaakt en is een waarderingsformulier ingevuld. Mede op basis van het NOM-beleidsplan 'Kiezen en delen' (2011-2016) is een aantal criteria gekozen op grond waarvan een zorgvuldige waardering kon plaatsvinden. Zoals welke presentatiewaarde hebben de kachels, hebben ze een hoge belevingswaarde en zijn er gebruikssporen zichtbaar? Maar ook: zijn er voldoende herkomst- en contextgegevens om een verhaal te kunnen vertellen en welk ontwikkelpotentieel hebben de kachels?

Nieuwe inzichten

Tijdens de eerste waarderingsbijeenkomst herkennen de medewerkers van het NOM zich (nog) niet helemaal in de waarderingscriteria uit het concept van *Op de museale weegschaal*. De indruk bestond dat ze uitsluitend op kunst toepasbaar waren. Toen de deelnemers daadwerkelijk met de criteria aan de slag gingen, is die opvatting bijgesteld en bleken de criteria goed toepasbaar op de kachelcollectie.

Op verzoek heeft de RCE een waarderingsformulier ontwikkeld waarmee per object of deelcollectie geëvalueerd kan worden. Het team van het NOM zou ook graag ruimte op het formulier willen om verschillende visies te kunnen noteren.

Het ontwikkelpotentieel is beoordeeld als een nuttig aspect om rekening mee te houden. Wel hebben de deelnemers het idee dat een museum daarbij sterk afhankelijk is van de deskundigheid in het waarderings-team. Die bepaalt welk potentieel bij een voorwerp 'gevoeld' wordt.

Toen de conservator Wooncultuur voor een aantal kachels het waarderingsformulier invulde, kwamen al snel de criteria naar voren die voortvloeiden uit de doelstellingen van het collectiebeleidsplan.

Tot besluit

Tijdens het waarden werd steeds duidelijker op welke punten een object hoog moest scoren om in de collectie te komen of te blijven (steeds ook gereleerd aan het beleidsplan en het doel van de waardering). Aan de hand van de geformuleerde criteria heeft de waardering uiteindelijk geresulteerd in de verwerving van vijftien kachels en de herbestemming van een dertigtal – op een totaal van ruim zeshonderd kachels.

Aardgaskachel, Bocal, type 140, 1960-1970
Plaatijzeren aardgaskachel, beige en donkerbruin geëmailleerd, voorlans voorzien van een langwerpige brander, met daarboven vuurvaste stenen, afgesloten door langwerpige glazen ruiten. Plastic bedieningsknoppen.
Foto: N.O.M.

